

พ. น. ส. ร. ๑๑๗

๘/๕/๖๕

อธิบายพระนามพระเจ้าแผ่นดิน
ครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี
พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ
ทรงพระนิพนธ์

มหาอำมาตย์ตรี พระยาภรตราชา
พิมพ์ช่วยในการพระราชทานเพลิงศพ
คุณหญิงทองน้อย เสนีณรงค์ฤทธิ์ จ.จ.
เมือขณกฐ พ.ศ. ๒๔๖๘

พิมพ์ที่โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

๑๒๑.๔

๑ ๔๑๕๓๓

<๐๒๑๔๓๓>

พ. น. ส. ร. อ. ร. พ.

อธิบายพระนามพระเจ้าแผ่นดิน
ทรงกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี
พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ
ทรงพระนิพนธ์

มหาอำมาตย์ตรี พระยาภรตราชา
พิมพ์ช่วยในการพระราชทานเพลิงศพ
คุณหญิงทองย้อย เสน่ณรงค์ฤทธิ จ. จ.
A 4
เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๘

พิมพ์ที่โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

เลขหมู่

929.4

ด495 ขท

เลขทะเบียน

สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์

029433

คำนำ

ในการศัพทคุณหญิงทองย้อย เสนีณรงค์ฤทธิ์ จ.จ.
มหาอำมาตย์ตรี พระยาภรตราชา ผู้เป็นมิตรสหายใน
ตระกูล มีความประสงค์จะพิมพ์หนังสือแจกช่วยเจ้าภาพ
สักเรื่องหนึ่ง มอบฉันทะให้นายพันเอก พระยาเสนี
ณรงค์ฤทธิ์ มาขอเรื่องหนังสือในหอพระสมุดวชิรญาณ
สำหรับพระนคร ข้าพเจ้าเห็นว่า เจ้าภาพจะพิมพ์หนังสือ
เรื่องคำให้การชาวกรุงเก่า หนังสือที่พระยาภรตราชา
จะพิมพ์ช่วยสำหรับแจกในงานศพเดียวกัน ถ้าเป็นเรื่อง
เนื่องด้วยกรุงศรีอยุธยา ให้เข้าชุดกันก็เห็นจะดี นักใด
ถึงอธิบายพระนามพระเจ้าแผ่นดิน ครั้นกรุงศรีอยุธยา
เป็นราชธานี ซึ่งข้าพเจ้าได้แต่งและพิมพ์ไว้ในคำอธิบาย
หนังสือพระราชพงศาวดารสมัยพระราชหัตถเลขา อัน
เป็นหนังสือเรื่องใหญ่ เห็นจะยังไม่ทราบกันแพร่หลาย
ควรจะได้เอาอะเพาะอธิบายพระนามพระเจ้าแผ่นดินกรุง
ศรีอยุธยา มาพิมพ์ออกเป็นส่วนหนึ่งต่างหากได้

อธิบายพระนามพระเจ้าแผ่นดิน

กรุงศรีอยุธยา

ในหนังสือพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา
ว่า พระเจ้าอยู่หัวทรงสร้างกรุงศรีอยุธยาแล้ว (เมื่อทำ
พระราชพิธีราชาภิเษก) ซึ่งพ่อพราหมณ์ถวายพระนามว่า
สมเด็จพระรามาธิบดีศรีสุนทรบรมยพิตร เหมือนด้วย
นามสมเด็จพระนารายณ์อวตาร อันผ่านกรุงศรีอยุธยามา
แต่ก่อนนั้น หนังสือเก่าทุก ๆ เรื่องบรรดาที่โคพย ทั้ง
แต่งในภาษาไทยและภาษามคธ ใช้พระนามรามธิบดี
เป็นพระนามของพระเจ้าอยู่หัวที่สร้างกรุงศรีอยุธยาทุก
เรื่อง แต่สร้อยพระนามเขียนแปลก ๆ กันยาวบ้างสั้นบ้าง
ข้าพเจ้าคัดตามที่โคพยในที่ต่าง ๆ มาลงไว้ต่อไปนี้

๑ ในกฎหมายลักษณะอาญาหลวง สมเด็จพระ
 ราชินีบิขินทร ศรีสุนทรบรมมหาจักรพรรดิศรี ยวร
 ธรรมิกมหาราชธิราช ชาติทวีพันธุ์ อินทเทโชไชย
 มไหศุริยสวรรค์ เทพาทิเทพศรีภูวนาถ บรมบาทพิตร

๒ ในกฎหมายลักษณะโจร สมเด็จพระราชินีบิขิน
 ศรีสุณัฐวิรักษ จักรพรรดิราชาธิราช ศรีภูวนาธิเบศร์
 บรมบพิตร

๓ ในกฎหมายลักษณะรั้ง สมเด็จพระราชินีบิขิน
 ศรีสุนทร จักรพรรดิราชาธิราช ราชเมศวรธรรมิกราช
 เทโชไชย เทพศรีภูวนาธิเบศร์ บรมบพิตร

๔ ในกฎหมายลักษณะฉ้อโกง สมเด็จพระราชินีบิขิน
 ยศศิริบรมจักรพรรดิราชาธิราช บรมบพิตร

๕ ในกฎหมายลักษณะอาญาราชฎา สมเด็จพระ
 ราชินีบิขิน ศรีสุนทรบรมจักรพรรดิราชาธิราช

๖ ในโองการแข่งน้ำที่พราหมณ์อ่านในพระราชพิธี
ศิริสัจจานการ สมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมห
จักรพรรดิศรราชธิดา

พระนามรามธิบดีนั้น ไม่ปรากฏว่าพระเจ้าแผ่นดิน
พระองค์ใด ในประเทศทางนี้ได้ใช้เป็นพระนามก่อน
พระเจ้าอู่ทอง แต่ต่อมาภายหลังปรากฏในศิลาจารึก
กัลยาณมเหสีของพระเจ้าวชิราวุธว่าพระเจ้าวชิราวุธ
ที่เรียกพระนามในหนังสือราชธิดาว่าพระเจ้าศรี
สาทยวงศธรรมเจดีย์ คือพระมหาชัยภูธรนั้น ได้ใช้
นามรามธิบดีเป็นพระนามในจารึกพระองค์ พระเจ้า
กรุงกัมพูชาที่ใช้นามรามธิบดีนั้น ก็มีแต่ในสมัยภายหลัง
มาเท่านั้น

เรื่องพระนามพระเจ้าแผ่นดินของไทยทั้งพม่ารามัญ
ตามที่เรียกกันแต่ก่อนมา ลัทธิของชาวประเทศทาง
นี้มีชื่อเรียกพระนามพระเจ้าแผ่นดินถึง ๕ อย่างต่างกัน คือ

- ๑ พระนามตามที่จารึกในพระสุพรรณบัฏ
- ๒ พระนามพิเศษถวายเพิ่มพระเกียรติยศ
- ๓ พระนามที่เรียกกัน ในเวลาเมื่อเสด็จดำรงพระ
ชนมอยู่

๔ พระนามตามที่ปากตลาดเรียกกันเมื่อล่วงรัชกาล
ไปแล้ว

๕ พระนามที่เรียกในราชการในเวลาเมื่อล่วงรัชกาล
ไปแล้ว

๑ พระนามตามที่จารึกในพระสุพรรณบัฏนั้น ตาม
ราชประเพณีอันมีมาแต่โบราณ เมื่อจะทำการพระราช
พิธีบรมราชาภิเษก พระเจ้าแผ่นดินพระองค์ใหม่ขึ้นผ่าน
พิภพ สมณพราหมณาจารย์และเสนาพศุภมาตย์
ที่เป็นผู้ใหญ่ในบ้านเมือง ประชุมปรึกษากันถวาย
พระนามพระเจ้าแผ่นดินพระองค์นั้น จารึกลงในแผ่นทอง
ถวายเมื่อทำพิธีราชาภิเษก มักเป็นพระนามมีสระอ
ยคยาวมาก

๒ พระนามพิเศษ ที่ถวายเพิ่มพระเกียรติยศนั้น
คือ ถ้าในแผ่นดินของพระเจ้าแผ่นดินพระองค์ใด มี
เหตุการณ์เกิดขึ้นอันเป็นพระเกียรติยศพิเศษ จึง
ถวายพระนามพิเศษเฉลิมพระเกียรติยศพระเจ้าแผ่นดิน
พระองค์นั้น เช่นพระเจ้าแผ่นดินพระองค์ใดได้ช้างเผือก
มาสู่พระบารมี จึงถวายพระนามพระเจ้าแผ่นดินพระองค์
นั้นว่า “พระเจ้าช้างเผือก” นี้เป็นต้น ประเพณีถวาย
พระนามพิเศษที่ว่ามีมาเก่าแก่มากร พระเจ้า
อโศกในมคธราชรัฐที่เรียกพระนามในหนังสือว่า พระเจ้า
ศรีธรรมมาโคกกัถ ที่จารึกพระนามไว้ว่าพระเจ้ายชสสิ
กัถ พระเจ้ากัถนี้เป็นพุทธศาสนูปถัมภกพระองค์แรก
ในลังกาทวีป ที่ใช้พระนามในหนังสือว่า พระเจ้าเทวา
นัมมยติศกัถ เหล่านี้จะเป้นพระนามที่ถวายพิเศษ
พระนามถวายพิเศษแรกปรากฏในสยามประเทศนี้ มีเมื่อ
พระมหาธรรมราชาลิไทย พระเจ้ากรุงสุโขทัยทรง

พระราชศรีทาสละราชสมบัติออกทรงผนวชคราว ๑ เมื่อ
 ลาผนวชแล้ว พระมหาสวามีสังฆราชซึ่งมาแต่ลังกา
 ถวายพระนามว่า พระเจ้าศรีศรีภพพรณชีตสริยโชติมหา
 ธรรมิกราชาธิราช ดังนี้ มาในชั้นกรุงศรีอยุธยาข้าพเจ้า
 เห็นว่าพระนามพระเจ้าแผ่นดินที่เรียกในหนังสือพระราช
 พงศาวดารว่าสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถก็ สมเด็จพระ
 พระมหาจักรพรรดิก็ พระเจ้าทรงธรรมก็ พระเจ้า
 ปรมวาททองก็ พระนารายณ์ก็ เหล่านี้ล้วนจะเป็น
 พระนามถวายพิเศษ ด้วยเหตุดังกล่าวต่อไปนี้ คือ

พระนามสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ เห็นจะมาแต่
 ศรีศรีภพพรณชีตสริยพระมหาสวามีสังฆราช ถวายแก่พระ
 เจ้าลิไทยกรุงสุโขทัย จะถวายพระนามนี้แก่สมเด็จพระ
 พระบรมไตรโลกนาถเมื่อใด ทราบไม่ได้ เห็นในยาน
 แพนกกฎหมายทั้งครั้งแผ่นดินสมเด็จพระบรมไตรโลก
 นาถใช้พระนามนี้แล้วว่าสมเด็จพระรามธิบดีศรีบรมไตร

โลกนาถ ยังมีพระเจ้าแผ่นดินพระองค์อื่นที่ใช้พระนามนี้
คือมหाराชที่วาลกที่ครองราชสมบัติเมืองเซียงใหม่ใน
คราวเดียวกัน และเป็นคู่รบกับสมเด็จพระบรมไตร
โลกนาถ หนังสือข้างฝ่ายเหนือเรียกว่าคิโลกราช ที่
เป็นพุทธศาสนูปถัมภกเมื่อทำสังคายนาซึ่งนับในตำนาน
ของเราว่าเป็นครั้งที่ ๗ นั้น ต่อมาพระเจ้าทรงธรรมได้
ใช้พระนามปรากฏในที่ข้างแห่งว่า สมเด็จพระบรมไตร
โลกนาถทรงธรรมดังนี้ จึงเห็นว่าพระนามพระบรมไตร
โลกนาถนี้เป็นพระนามพิเศษพระนาม ๓

พระนามที่เรียกว่าพระมหาจักรพรรดินั้น รู้ได้แน่นอนว่า
เป็นพระนามพิเศษ แม้แต่คำมรพราหมณ์หรือคำราชา
มาในพระพุทธศาสนาที่ปรากฏว่าพระเจ้าแผ่นดินต่อจาก
พระองค์จะเป็นจักรพรรดิราชา พระนามชั้นกรงเกล้า
เห็นจะถวายเมื่อมีช้างเผือกถึง ๗ ช้าง วิเศษกว่าที่จะ
เรียกเพียงพระเจ้าช้างเผือก

พระนามที่เรียกว่าพระเจ้าทรงธรรมนั้น มาแต่คำว่า
 ธรรมราชาแน่ พระนามที่เรียกว่า ธรรมราชา มูลเหตุ
 เดิมน่าจะเกิดขึ้นแต่ครั้งพระเจ้าอโศก ด้วยเหตุแสดง
 พระองค์เป็นธรรมราชา พระนามนี้พระเจ้าแผ่นดินใน
 ลังกาทวีปคงจะเอามาใช้ และพวกลังกาพาเข้ามาใน
 ประเทศนี้ ยกย่องว่าคู่กับจักรพรรดิราชา ปรากฏ
 ว่าได้ถวายพระนามนี้แก่พระเจ้าลิไทยกรุงสุโขทัยเป็น
 ครั้งแรก เห็นจะถวายพระนามนี้แก่พระเจ้าทรงธรรม
 กรุงศรีอยุธยา เนื่องในเหตุที่พม่ายกพระพุทธรูปมา
 พบในหนังสือจดหมายเหตุของวันวลิตวิลันดาว่าเรียกกัน
 มาแต่ยังเสด็จดำรงพระชนม์อยู่

พระนามที่เรียกว่าพระเจ้าปราสาททองนั้น ที่จริง
 พม่าเขาใช้ก่อน คงจะแลเห็นได้ในหนังสือราชาริราช
 ที่เขาเรียกพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องว่า พระเจ้ามนเทียรทอง

พระนามนั้นเห็นจะเอาอย่างพม่ามาถวายเป็นเมือสร้าง
พระวิหารสมเด็จพระปราชญ์คตของมีชนองค์แรก มี
ปรากฏในจดหมายเหตุของวิลันดาว่าใช้แต่ยังเสด็จดำรง
พระชนม์อยู่เหมือนกัน ข้าพเจ้าไม่เชื่อว่าพระนามนั้นเกิด
ขึ้นเพราะชกปราชญ์คตของได้ ในจอมพลวก ทั้งกล่าวใน
หนังสือเรื่องคำให้การของชาวกรุงเก่า

พระนามที่เรียกว่าพระนารายณ์นั้น ข้าพเจ้าเข้าใจ
ว่าเป็นพระนามพิเศษ ทั่วไปได้พบในหนังสือพระราช
พงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐ ซึ่งเป็นฉบับหลวงครั้ง
แผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เรียกพระนาม
สมเด็จพระนเรศวร ว่า “สมเด็จพระนารายณ์เป็นเจ้า”
ทุกแห่ง และพบหนังสือตำนานแต่งครั้งกรุงศรีอยุธยา
แผ่นดินสมเด็จพระเจ้าบรมโกศอีกเรื่อง ๑ ที่เมืองนคร
ศรีธรรมราชเรียกพระนามสมเด็จพระนเรศวรว่า สมเด็จพระ
นารายณ์เมืองหาง” หมายความว่าสมเด็จพระนารายณ์

พระองค์ที่สวรรคตที่เมืองหาง   ทรงสอนทำให้เขา
 ใจว่าเวลาเมื่อแก่ จะมีพระเจ้าแผ่นดินที่เรียกว่า พระ
 นารายณ์กว่าพระองค์เดียว (คือมีพระนารายณ์ลพบุรี
 อีกองค์) จึงเรียกพระนารายณ์เดิมว่าพระนารายณ์
 เมืองหาง ด้วยเหตุที่กล่าวมานี้จึงเข้าใจว่า พระนาม
 ที่เรียกว่าพระนารายณ์นั้น เป็นพระนามพิเศษ ครั้งหลัง
 ที่ถวายพระนามพิเศษอย่างอธิบายมานี้ คงยังจำกันได้อยู่
 โดยมาก คือที่ได้ถวายพระนาม “บิรมหาราชาราช”
 แก่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อ
 พระองค์ได้เสด็จดำรงสิริราชสมบัตินานยิ่งกว่าพระเจ้า
 แผ่นดินพระองค์อื่นๆ ในสยามประเทศ ครั้นทำพระราช
 พิธีรัชมงกลาภิเษกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๓ เพราะพระองค์
 เป็นทรงของประชาชนทั่วไป พระนามนี้จึงอยู่
 พระบรมรูปทรงม้าซึ่ง ประชาชน ชาวสยาม พร้อมกันทำ

ถวายสนของพระเคศพระคุณ   ยังอยู่ที่หน้าพระลาน
สวนกุหลาบทุกวันนี้

๓ พระนามพระเจ้าแผ่นดิน   ที่เรียกในเวลาเสด็จ
ทำทรงพระชนม์อยู่นั้น   มักเรียกเหมือนกันทุกพระองค์
คือ ผู้ที่เป็นข้าขอบขัณฑสีมา   ก็เรียกพระเจ้าแผ่นดิน
ของตนว่า ขุนหลวง หรือพระเป็นเจ้า หรืออย่างเรา
เรียกว่าพระเจ้าอยู่หัว มีใต้ออกพระนามเฉพาะพระองค์
ถ้าชาวเมืองอื่นเรียกก็มีกระเรียกตามนามเมืองที่พระเจ้า
แผ่นดินนั้น ๆ ครอง   ดังเช่นเรียกว่าพระเจ้าอยู่หัว
พระเจ้ากรุงศรีอยุธยา พระเจ้าหงสาวดี พระเจ้าอังวะ
เป็นต้น   บางทีก็เรียกตามพระนามเดิมของพระเจ้า
แผ่นดินนั้น ๆ เช่นเรียกว่า พระร่วง พระยาขุ พระเจ้า
มังคลอ ดังนั้น พระนามที่เรียกตามนามเมืองหรือตาม
พระนามเดิมอย่างนี้ ล้วนเป็นคำของพวกเมืองอื่นเรียก

๕ พระนามที่ปากตลาดเรียกเมื่อเวลาล่วงรัชกาล
 แล้วนั้น ก็เช่นเรียกว่า ขุนหลวงเพทราชา ขุนหลวง
 เสือ ขุนหลวงท้ายสระ ขุนหลวงทรงปลา เป็นต้นจน
 ตลอดขุนหลวงบรมโกษ ขุนหลวงหาวัดและพระที่นั่ง
 สุริยามรินทร์ เกิดแต่ไม่รู้ว่พระนามพระเจ้าแผ่นดิน
 พระองค์นั้น ๆ ที่ล่วงรัชกาลแล้ว พระองค์ใดเรียก
 พระนามในราชการว่าอย่างไร ราษฎรก็เรียกเอาตาม
 ที่สำเนียงกำหนดกัน ก็เช่นว่า ขุนหลวงเพทราชา
 ก็เพราะได้เป็นที่พระเพทราชาอยู่เมื่อก่อนได้ราชสมบัติ
 เรียกว่าขุนหลวงเสือ ก็เพราะพระเจ้าแผ่นดินพระองค์
 นั้นร้ายกาจ เรียกว่าขุนหลวงท้ายสระก็เพราะเสด็จอยู่
 พระที่นั่งข้างท้ายสระ เรียกว่าขุนหลวงทรงปลา ก็
 เพราะพระเจ้าแผ่นดินพระองค์นั้นชอบทรงตกปลา พระ
 นามที่เรียกว่าขุนหลวงบรมโกษนั้น เป็นพระนามที่
 มักเรียกพระเจ้าแผ่นดินพระองค์ที่พึ่งสวรรคตล่วงไปแล้ว
 ทุกพระองค์ อย่างเราเรียกกันว่าในพระโกษนั้นเอง

สมเด็จพระเจ้าบรมโกษ (เป็นพระเจ้าแผ่นดินพระองค์
 หลังในกรุงศรีอยุธยาที่ไ้ทรงพระโกษ) คนคงเรียก
 กันว่าพระเจ้าอยู่หัวในพระบรมโกษ หรือในพระโกษ
 มาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาแล้ว ส่วนขุนหลวงหาวัดนั้น
 พระนามเดิมเรียกในราชการว่า เจ้าฟ้าอุทุมพร ได้เป็น
 กรมขุนพรพินิต เมื่อเสวยราชย์อยู่ในราชสมบัติไม่ช้า
 ก็ละราชสมบัติออกทรงผนวช คนทั้งหลายจึงเรียกว่า
 ขุนหลวงหาวัด หมายความว่าพระเจ้าแผ่นดินที่อยู่วัด
 มาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา ส่วนพระเจ้าสุริยามรินทร์
 ครั้งกรุงเก่าคงเรียกกันเพียงว่า ขุนหลวงหรือพระเจ้า
 อยู่หัว เพราะเป็นพระเจ้าแผ่นดินที่เสวยราชย์พระองค์
 หลังที่สุด มาเรียกพระนามองค์นี้แต่ครั้งกรุงธนบุรี
 เรียกว่าขุนหลวงพระที่นั่งสุริยามรินทร์ เพราะเสด็จอยู่ที่
 พระที่นั่งนั้น ครั้นถึงพระเจ้ากรุงธนบุรีองค์ต่อมาขึ้นหลัง
 เรียกกันว่า ขุนหลวงตาก ด้วยเหตุไ้เป็นผู้ว่าราชการ

เมืองตากครั่งกรุงศรีอยุธยา ประเพณีเรียกพระนาม
พระเจ้าแผ่นดินตามปากตลาดดังนี้ มีตลาดจนเมือง
พม่าว่ามัญ พระเจ้าหงสาวดีไชยสิงห์ ซึ่งเป็นราชโอรส
รับราชสมบัติต่อพระเจ้ายะเรงนอง พม่าเรียกภายหลังว่า
“พระเจ้าชเลยทอง” เพราะที่สุกเมื่อหนีสมเด็จพระ
นเรศวรถูกเขาไปกักไว้ที่เมืองทองจนทิวศค แลพระ
เจ้าแผ่นดินพม่าพระองค์ ๑ ในราชวงศ์อลองพญา
พม่าเรียกว่า พาคย็อ แปลว่าพระเจ้าอาว ดังนั้น

๕ พระนามที่เรียกในราชการเมื่อล่วงรัชกาลไปแล้ว
เกิดแต่ความจำเป็นที่จะต้องเรียกพระเจ้าแผ่นดินรัชกาล
ก่อนๆ ให้ปรากฏพระนามสืบกัน เพราะพระนามตาม
พระสุพรรณบัฏมักจะเหมือนกันโดยมาก จึงต้องสมมติ
พระนามขึ้นสำหรับเรียกณะเพราะพระองค์ เรื่องนี้มีความ
ลำบากเป็นอเทาทรณ แม้ในครั้งกรุงรัตนโกสินทร์
นี้เองเมื่อรัชกาลที่ ๒ เรียกรัชกาลที่ ๑ ว่าแผ่นดิน

สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง ก็เป็นอันถูกต้องเรียบร้อยมา
 ตลอดรัชกาลที่ ๒ ครั้นถึงรัชกาลที่ ๓ มีรัชกาลล่วง
 แล้วเป็น ๒ รัชกาลขึ้น เกิดเรียกกันขึ้นว่าแผ่นดินต้น
 แผ่นดินกลาง พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
 ไม่พอพระราชหฤทัย รับสั่งว่าถ้ารัชกาลที่ ๑ เป็น
 แผ่นดินต้น รัชกาลที่ ๒ เป็นแผ่นดินกลาง รัชกาล
 ที่ ๓ ก็ควรจะเปลี่ยนแผ่นดินสุดท้าย เป็นอัมพมณฑล จึง
 ประกาศให้เรียกรัชกาลที่ ๑ ที่ ๒ ตามพระนามพระ
 พุทธบุษย ซึ่งทรงสร้างขึ้นเป็นพระบรมราชูปถัมภ์ในวัด
 พระศรีรัตนศาสดาราม ว่าพระพุทธรูปออกฟ้าออกโลก
 และพระพุทธรูปเลิศล้ำภักดิ์ จึงได้เรียกพระนามพระ
 บาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในรัชกาลที่ ๑ ว่าพระบาท
 สมเด็จพระพุทธรูปออกฟ้าออกโลก พระบาทสมเด็จพระ
 พระเจ้าอยู่หัวในรัชกาลที่ ๒ ว่าพระบาทสมเด็จพระพุท
 ธรูปเลิศล้ำภักดิ์ มาจนครายเท่าทุกวันนี้ มาถึง

รัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริเห็นว่าเรื่องนามแผ่นดินควรจะกำหนดไว้ให้เป็นยติเสียแต่แรกทีเดียว จึงถวายพระนามรัชกาลที่ ๓ ว่าพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ส่วนรัชกาลของพระองค์เอง ให้เรียกว่าพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงเป็นทำเนียมสืบต่อมาจนบัดนี้

พระนามพระเจ้าแผ่นดินที่ล่วงรัชกาลไปแล้ว ซึ่งสมมติเรียกในราชการครั้งกรุงศรีอยุธยา เรียกตามต้นพระนามในพระสุพรรณบัฏยัง เรียกตามพระนามพิเศษยัง แต่โดยมากนั้นเรียกตามพระนามเดิมที่ปรากฏแก่คนทั้งหลาย เมื่อก่อนพระเจ้าแผ่นดินพระองค์นั้น ๆ ได้ผ่านพิภพ ยกตัวอย่างดังพระนามพระเจ้าแผ่นดินที่เรียกว่า พระราเมศวร พระมหินทร พระนเรศวร พระเอกาทศรถ พระรัษฎา พระยอศุข พระเชษฐา พระอาทิตย์วงศ์ เจ้าทองจันทร์ เจ้าฟ้าศรี

เสาวภาคย์ เจ้าฟ้าไชย เหล่านี้เป็นพระนามแต่ครั้ง
 ยังเป็นลูกหลวงทั้งนั้น พระนามที่เรียกว่าพระบรมราชา
 พระรามราชา พระอินทราชา พระไชยราชา พระมหา
 ธรรมราชา พระศรีสุธรรมราชา เหล่านี้บรรดาที่ใช้คำว่า
 ราชา ไว้ท้าย ข้าพเจ้าเข้าใจว่าเป็นพระนามสำหรับเจ้า
 ครองเมือง พระนามพระเจ้าแผ่นดินครั้งกรุงศรีอยุธยา
 ที่เรียกพระนามพิเศษ และเรียกอย่าง ปากตลาด อยู่ใน
 หนังสือพระราชพงศาวดาร มาปรากฏที่สมมติใช้ใน
 ราชการเป็นอย่างอื่น มีอยู่ในหนังสือคำให้การชาว
 กรุงเก่าหลายพระองค์ พระบาทสมเด็จพระ ๑ พระจอมเกล้า
 เจ้าอยู่หัวได้ทรงอนุมัตินำมาใช้ในพระราชนิพนธ์ คือ

สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ใช้ว่า สมเด็จพระราม
 ธิเบศร์

สมเด็จพระเพทราชา ใช้ว่า สมเด็จพระธาดาธิเบศร์

สมเด็จพระเจ้าเสือ ใช้ว่า สมเด็จพระสุริเยนทราธิบดี
 สมเด็จพระเจ้าท้ายสระ ใช้ว่า สมเด็จพระภูมินท
 ราชวชิราวุธ

สมเด็จพระเจ้าบรมโกศ ใช้ว่า สมเด็จพระมหา
 บรมราชา

(แต่พระนามนี้ เมื่อได้ขึ้นดยบัปมาาแปลสอยใน
 พ.ศ. ๒๔๕๕ เรียกพระนามพระเจ้าบรมโกศในบางแห่งว่า
 พระมหาธรรมราชา เรียกพระมหาธรรมราชา ซึ่งเป็น
 พระราชบิดาของสมเด็จพระนเรศวร ว่าพระสุธรรมราชา
 กงน)

พระเจ้าแผ่นดินกรุงศรีอยุธยา พระองค์ใดจะมี
 พระนามตามตำราในพระสุพรรณบัฏว่าอย่างไร จะทราบ
 ในเวลานั้นไม่ได้แน่นอนอยู่เอง ข้าพเจ้าได้สอยพระนาม
 ตามที่ปรากฏในหนังสือพระราชพงศาวดารสมัยพระราช
 ทัดเกล้า และในบานแพนกกฏหมาย (ต้องขอขอก

ไว้หน้อย ว่าคักราชทลงไว้ ในกฎหมายฝิดอยู่หลาย
 แห่ง ยางทักกราชระพาให้ข้าพเจ้าทลงรัชกาลไปได้
 ข้าง) พระนามพิสดารตามคัพพมออยู่ดังนี้

สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ

๑ ในกฎหมายลักษณะขบถคัก สมเด็จพระบรมนาถ
 ขพิตรสิทธิสุนทรวรรณเทศา มหาสุริยวงศ์ องค์บุร
 โยคมบรมมหารัฏฐการพรวคิครบวรธรรมิกมหาราชาธิบดีราช
 (เข้าใจว่าพระนามนี้ผูกขึ้นเพราะๆ หมายความว่าพระเจ้า
 อยู่หัวเท่านั้น)

๒ กฎมนเทียรบาล สมเด็จพระรามาธิบดีบรม
 ไตรโลกนาถ มหามงกุฎเทพยมนุชย์ ขริสุทธิสริยวงศ์
 องค์พุทธางกูรบรมขพิตร

๓ กฎหมายศักดินาในกรุง สมเด็จพระบรมไตร
 โลกนาถกนิลกลผู้เป็นเจ้า

๔ กฎหมายศักดินาหัวเมือง สมเด็จพระรามา
ธิบดีศรีบรมไตรโลกนาถ

๕ กฎหมายลักษณะขบถศึก สมเด็จพระบรมมหา
จักรพรรดิรามธิบดี

๖ กฎหมายลักษณะขบถศึก สมเด็จพระบรมมหา
จักรพรรดิศรีรามธิบดี (๕ กับ ๖ ถ้าศักราชพลาดคงเป็น
กฎหมายแผ่นดินสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ)

สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒

กฎหมายลักษณะรับฟ้อง สมเด็จพระมหาจักรพรรดิราช
ราเมศวร บรมนาถบรมพิตร

สมเด็จพระไชยราชาธิราช

กฎหมายลักษณะพินัย สมเด็จพระรามาธิบดีศรี
สินทรมหจักรพรรดิศรี บวรธรรมิกรมหาราชธิราช

สมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราช

ตามหนังสือพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา
สมเด็จพระสรรเพชญ์วรางค์กุสุโษิตม บรมมหาธรรม

ราชาธิราชบรมนคร ปวเรศธรรมิกราชเคโชไชย พรหม
เทพาคีเทพนฤปคินทร ภูมินทรเทพสมมติราช ขรม
ยพิตร

สมเด็จพระเอกาทศรถ

ตามหนังสือพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถ
เลขา พระศรีสรรเพชญ์ สมเด็จพระบรมราชาธิราช
รามธิบดี ศรีสินทรบรมมหาจักรพรรดิศวรยราชา
ธิปไตย ธรณินทรราชา รัตนากาศภาสกรวงศ์ องค์
ปรมาธิบดี ตรีภูวนะตนาถนายก ทิลากรัตนราชชาติ
อาชาวไสย สมุทัยคโรมนต์ สกลจักรวาฬนิเบนทร
สุริเยนทรธิบดีคินทร หริหริทราธาคาธิปัตติวิบูลย์
คุณุจิตรฤทธิราเมศวรธรรมิกราชเคโชไชย พรหม
เทพาคีเทพตรีภูวนาธิเบศร์โลกเชษฐ วิสุทธิคตามกุฎ
เทศมหาพุทธางกูรบรมยพิตร

กฎหมายลักษณะยดกักตักก่อนเสวยราชย์ สมเด็จพระ
เอกาทศรถธิศวรบรมนาถบรมยพิตร

สมเด็จพระเจ้าทรงธรรม

กฎหมายพระธรรมนุญ สมเด็จพระเอกาทศรถ
 ธิศวรรษมณาดบรมพิตร

สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง

กฎหมายพระธรรมนุญ กรมศักดิ์ ลักษณะอาญา
 หลวง ๒ แห่งลักษณะเบ็ดเสร็จ รวม ๕ แห่งในกฎหมาย
 สมเด็จพระเอกาทศรถธิศวรรษมณาดบรมพิตร

สมเด็จพระนารายณ์มหาราช

ตามหนังสือ พระราชพงศาวดาร ฅยั พระราชหัตถ
 เลขา สมเด็จพระบรมราชาธิราช ธิปัตย์ศรีธรรมพิชญ
 บรมมหาจักรพรรดิศวรราชาธิราชวามะศวรธรรมธราชธิปัตย์
 ศรีสฤษฏีรักษสังหาร จักรวาฬาธิเบศร์ สุริเยนทรว
 ธิปัตย์นทร ทริหิรณนธธาธิปัตย์ ศรีวิบูลย์คุณอนัน
 จิตรวิจิตรภูวนาธิปัตย์ ฤทธิพรหมเทพาภิ เทพยทินทร

ภูมินทราธิราช รัตนากาศมนวงศ์องค์เอกาทศรุทร
 วิสุทธยโคตม บรมอาชาวราชาไศรย สมทัยคโธมนต์
 ธนยศคณวิมลยสนทรขรรจรหมิกะวชเคไชโย ไตรโลก
 นาถยกินทร วรันทราธิราชช เกฬิพิชิต ทิศพลญาณสมัน
 ตมตันตวิปฬารากุทธิวิไชย โอศวรรยาธิปัตย์คตียวงศ์
 องค์ปรมาธิปัตย์ศรีภูวนาธิเบศร์ โลกเชษฐวิสุทธ มกุฏ
 รัตนโมฬีศรีปทุมสรีรวงศ์ องค์สรวเพชญ์พุทธางกูร
 บรมยพิตร

กฎหมายลักษณรับพิ้อง สมเด็จพระเอกาทศรถ
 ธิศวรบรมนาถบรมยพิตร

สมเด็จพระเพทราชา

ตามหนังสือพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถ
 เลขา สมเด็จพระมหาบรมวิสุทธิเทษอดม บรมจักรพรรดิ

สมเด็จพระเจ้าบรมโกษฐ

กฎหมายลักษณทาส สมเด็จพระรามาธิบดียกินทร
 นรินทรบรมมหาจักรพรรดิรามศวร ราชธานีราชเคไชโย
 พรหมเทพาทิเทพศรีภูวนาธิเบศร์บรมยพิตร

กฎหมายลักษณะทาสอีกแห่ง ๑ สมเด็จพระรามา
ธิบดีศรีบรมมหาจักรพรรดิราชเทโชไชย พรหมเทพา
ทิเทพ ตรัษฏนาธิเบศร์บรมบพิตร

กฎหมายมูลคดีวิวาท สมเด็จพระรามาธิบดีศรี
สุธรรมราชบรมจักรพรรดิศวรบรมบพิตร

สมเด็จพระเจ้าสุริยามรินทร์

ตามหนังสือพระราชพงศาวดาร ฌยัพระราชหัตถ
เลขา สมเด็จพระบรมราชามาหาธิบดีศรีวรสุริยิต ทศ
พิตรบรมมหารัชมังโลกเชษฐนายกอกคมบรมนาถบพิตร

พิเคราะห์ที่พระนามพระเจ้าแผ่นดินที่ปรากฏทั้งแสดง
มาข้าพเจ้าเข้าใจว่า พระนามพระเจ้าแผ่นดินครั้งกรุงเก่า
ตามตำราในพระสุพรรณบัฏ ต้นพระนามจะเหมือนกัน
โดยมาก ตั้งแต่พระเจ้าอู่ทองลงมาจนสมเด็จพระมหา
จักรพรรดิ เห็นจะใช้พระนามว่าสมเด็จพระรามาธิบดี
ทุกพระองค์ ถ้าจะใช้พระนามอื่นก็มีเมื่อครั้งพระบรม

ราช าวัง เข้ามาครองราชสมบัติ ทางที่ระไ้
 พระนามขึ้นต้นพระสุพรรณบัฏว่า สมเด็จพระบรมราชา
 อีราช เพราะเวลานั้นสมเด็จพระวามะศวร ซึ่งไ้
 พระนามสมเด็จพระวามะศวรียังมีพระองค์อยู่ และ
 พระเจ้าแผ่นดินในราชวงศ์นั้น ที่ไ้พระนามสมเด็จพระ
 พระบรมราชาอีราชเขาอย่างก็จะมีข้าง คือ เจ้าสาม
 พระยาเป็นต้น นอกจากนั้นเห็นระไ้พระนามว่าสมเด็จพระ
 วามะศวรียังมีพระองค์ มาจนสมเด็จพระมหาธรรมราชา
 ไ้ราชสมบัติ เปลี่ยนราชวงศ์ใหม่ไ้พระนามขึ้นใน
 พระสุพรรณบัฏว่า สมเด็จพระศรีธรรมเพ็ชร์ และ
 ไ้พระนามนั้นต่อมาจนตลอดราชวงศ์นั้น ถึงพระเจ้า
 ทรงธรรมไ้ขึ้นพระนามว่า สมเด็จพระเอกาทศรถ พระ
 เจ้าปราสาททอง ซึ่งพบหลักฐานรู้แน่ว่าอยู่ในราชวงศ์
 เดียวกันกับพระเจ้าทรงธรรม ก็ไ้พระนามว่า สมเด็จพระ
 พระเอกาทศรถ ไ้พระนามนั้นลงมาถึงตลอดราชวงศ์

ของพระเจ้าปราชัยทอง มาถึงสมเด็จพระเพทราชา
 ครั้งราชวงศ์ใหม่ (ไม่พบหลักฐานว่าขึ้นต้นพระนาม
 ในพระสุพรรณบัฏว่าอย่างไรแน่ แต่) ข้าพเจ้าเชื่อว่า
 จะกลับใช้พระนามว่า สมเด็จพระรามธิบดี ด้วย
 ได้เห็นในบานแพนกกฎหมายในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้า
 บรมโกษบุรี ใช้พระนามว่าสมเด็จพระรามธิบดี และ
 ในโครงการแข่งน้ำของพราหมณ์ก็ใช้พระนามว่าสมเด็จ
 พระรามธิบดี คงจะใช้พระนามนี้ จนพระเจ้า
 สุริยามรินทร์ ย่างที่จะใช้ขึ้นพระนามว่า สมเด็จพระ
 บรมราชาธิราช เพราะชนหลวงท้าวคดียังมีพระองค์
 อยู่ ครั้นถึงกรุงธนบุรีกลับใช้พระนามว่า “สมเด็จ
 พระเอกาทศรถ” อีกเป็นแน่ ด้วยได้พบหนังสือ
 พระราชโองการแลศุภอักษรที่มีในครั้งกรุงธนบุรี ใช้พระ
 นามว่า พระบาทสมเด็จพระเอกาทศรถอิศวร
 บรมนาถบรมพิตรหลายแห่ง ศุภอักษรที่เจ้าประเทศ

ราชมีมายังใช้คำว่า “ขอให้นำความขึ้นกราบบังคมทูล
 แก่พระบาทสมเด็จพระเอกาทศวรรดิอัครบรมนาถพิตร”
 ต่อมาในชั้นกรุงรัตนโกสินทร์ พึ่งมาเปลี่ยนใน
 รัชกาลที่ ๔ ตอนหลังว่า ขอให้นำความขึ้นกราบบังคม
 ทูลแก่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ส่วนพระ
 นามตามที่จารึกในพระสุพรรณบัฏในชั้นกรุงรัตนโกสินทร์
 รัชกาลที่ ๑ ที่ ๒ ที่ ๓ ขึ้นพระนามว่า สมเด็จพระ
 พระบรมราชาธิราชวามาธิบดีมหิศรทั้ง ๓ พระองค์
 จึงเป็นเหตุให้เห็นว่าแต่ครั้งกรุงเก่าก็จะซ้ำกันเหมือน
 อย่างนี้ ลักษณะชั้นต้นพระนามพระเจ้าแผ่นดินในพระ
 สุพรรณบัฏ พึ่งมาเปลี่ยนเป็นเฉพาะพระองค์ตั้งแต่
 รัชกาลที่ ๔ ในกรุงรัตนโกสินทร์สืบมา

พระนามพระเจ้าแผ่นดินตามที่ใช้ในฐานแพนก
 กฎหมาย โดยมากใช้แต่ว่า “สมเด็จพระบรมพิตรพระ
 พุทธเจ้าอยู่หัว” ไม่ได้ออกพระนามเฉพาะพระองค์ใด

สร้อยพระนาม ก็ต้องมีกระแต่ต่าง แต่โดยต้อง การให้ไฟเพราะ
 จึงผิด ๆ กันไป แม้พระนามที่ขึ้นต้นบางที่ก็หันไปเอา
 ความไฟเพราะเป็นสำคัญ จึงมีพระนามที่ใช้ ในยาน
 แพนกกฎหมายอยู่หลายแห่ง ซึ่งรู้ได้เป็นแน่ว่ามิใช่
 พระนามที่ใช้เฉพาะพระองค์ พระเจ้าแผ่นดินพระองค์ใด
 ที่เป็นดังนี้เป็นควยชาลักษณ (หรือผู้ใด) ที่มีหน้าที่ต่าง
 ยานแพนกฎหมายแต่โบราณ ไม่ได้คิดการยึดยาว
 มาถึงประโยชน์ของคนภายหลัง คิดเฉพาะแต่เวลานั้น
 เสมอจะเรียกว่า “พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว” อย่าง
 ให้เพราะ ๆ ให้เป็นพระเกียรติยศ คคิที่ใช้พระนาม
 ตามที่ขึ้นต้นพระสุพรรณบัฏ จะมีแต่ในบางสมัยหรือ
 ในผู้แต่งยานแพนกแต่บางคน จึงเห็นได้ ในยานแพนก
 กฎหมายที่ใช้พระนามพระรามายิตี มีมากแต่ใน
 แผ่นดินสมเด็จพระรามายิตีที่ ๓ กับพระเจ้าบรมโกศ
 ใช้พระนาม “พระเอกาทศรถอัครบรมนาถบรมยพิตร”

แต่ในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง เป็นมากกว่า
แผ่นดินอื่น

ข้อวินิจฉัยในเรื่องลักษณะพระนามต่าง ๆ ของพระเจ้าแผ่นดินในชั้นกรุงเก่าถึงกล่าวมานี้ ว่าตามความเห็นของข้าพเจ้าเอง จะผิดชอบอย่างไรแล้วแต่ท่านผู้ศึกษาโบราณคดีจะตัดสินเทอญ

๑๙.

